

POSTANOWIENIE

Dnia 16 marca 2022 r.

Sąd Najwyższy w składzie:

SSN Paweł Czubik (przewodniczący, sprawozdawca)

SSN Maria Szczepaniec

Radosław Tomasz Jeż (ławnik Sądu Najwyższego)

w sprawie z wniosku A. M.

z udziałem M. S., P. M.-N., E. G.-M.

o stwierdzenie nabycia spadku po M. T. M.,

po rozpoznaniu na posiedzeniu niejawnym w Izbie Kontroli Nadzwyczajnej i Spraw Publicznych w dniu 16 marca 2022 r.

skargi nadzwyczajnej wniesionej przez Prokuratora Generalnego od postanowienia Sądu Rejonowego w N. z 12 listopada 2020 r., sygn. I Ns [...]

1. uchyla w całości zaskarżone postanowienie i przekazuje sprawę do ponownego rozpoznania Sądowi Rejonowemu w N.;

2. znosi wzajemnie między stronami koszty postępowania wywołane wniesieniem skargi nadzwyczajnej.

UZASADNIENIE

Pismem z 30 czerwca 2021 r. Prokurator Generalny wywiódł skargę nadzwyczajną od postanowienia Sądu Rejonowego w N. z 12 listopada 2020 r., I Ns [...], w sprawie z wniosku A. M. przy uczestnictwie M. S., P. M.-N. i E. G.-M. o stwierdzenie nabycia spadku po M. T. M..

Powyższe postanowienie zostało zaskarżone – na podstawie art. 89 § 1, § 2 i § 3 ustawy z dnia 8 grudnia 2017 r. o Sądzie Najwyższym (tekst jedn. Dz.U. z 2021 r. poz. 1904 ze zm.; dalej jako: „ustawa o SN”), z uwagi na konieczność zapewnienia zgodności orzeczeń sądowych z zasadą demokratycznego państwa

prawnego urzeczywistniającego zasady sprawiedliwości społecznej, albowiem w wyniku wydania postanowienia Sądu Rejonowego w N. z 12 listopada 2020 r., I Ns [...], doszło do naruszenia zasady ochrony zaufania obywateli do państwa w szczególności w kontekście realizacji zasady bezpieczeństwa prawnego, zawartych w art. 2 Konstytucji RP, a także naruszenia prawa do odpowiednio ukształtowanej procedury sądowej, zgodnie z wymogami sprawiedliwości i jawności, wyrażonego w art. 45 ust. 1 Konstytucji RP oraz konstytucyjnego prawa do dziedziczenia, chronionego w ramach art. 64 ust. 1 i 2 Konstytucji RP, polegającego na wydaniu przez Sąd orzeczenia o stwierdzeniu nabycia spadku po zmarłej M. T. M. na podstawie testamentu na rzecz nieżyjącego w chwili otwarcia spadku spadkobiercy M. M. – w całości.

Na podstawie art. 89 § 1 pkt 1, 2 ustawy o SN w zw. z art. 95 pkt 1 tej ustawy w zw. z art. 398⁴ § 1 pkt 2 k.p.c. zaskarżonemu postanowieniu Prokurator Generalny zarzucił:

1. naruszenie zasady ochrony zaufania obywateli do państwa w szczególności w kontekście realizacji zasady bezpieczeństwa prawnego, zawartych w art. 2 Konstytucji RP, a także naruszenie prawa do odpowiednio ukształtowanej procedury sądowej, zgodnie z wymogami sprawiedliwości i jawności, wyrażonego w art. 45 ust. 1 Konstytucji RP oraz konstytucyjnego prawa do własności i dziedziczenia, chronionego w ramach art. 64 ust. 1 i 2 oraz art. 21 ust. 1 Konstytucji RP, polegające na wydaniu przez Sąd orzeczenia o stwierdzeniu nabycia spadku po zmarłej M. T. M. pomimo nieustalenia prawidłowego kręgu spadkobierców wobec majątku spadkowego,

2. naruszenie w sposób rażący przepisów prawa procesowego, a to art. 670 § 1 k.p.c. w zw. z art. 233 § 1 k.p.c. poprzez jego niewłaściwe zastosowanie polegające na braku wszechstronnego rozważenia zebranego w sprawie materiału dowodowego przez pominięcie m.in.: dowodu z aktu zgonu M. M., co skutkowało błędnym ustaleniem kręgu spadkobierców,

3. naruszenie w sposób rażący przepisów prawa materialnego – tj. art. 927 § 1 k.c. poprzez dokonanie błędnej wykładni, której skutkiem było przyjęcie, że spadek po M. T. M., córce J. i L., zmarłej [...] 2020 r., w S., ostatnio zamieszkałej w R., na podstawie testamentu własnoręcznego z 10 grudnia 2006 r. nabył w 1/3

części M. M., podczas gdy zmarł on [...] 2015 r., a zatem nie mógł nabyć spadku po M. T. M., albowiem w chwili jego otwarcia już nie żył.

W oparciu o powyższe zarzuty, Prokurator Generalny, działając na podstawie art. 91 § 1 ustawy o SN, wniósł o uchylenie zaskarżonego postanowienia i przekazanie sprawy do ponownego rozpoznania Sądowi Rejonowemu w N. z pozostawieniem temu Sądowi rozstrzygnięcia o kosztach postępowania ze skargi nadzwyczajnej.

Skarżący Prokurator Generalny przedstawił w swym środku zaskarżenia dotychczasowy przebieg postępowania. Pismem z 3 marca 2020 r. A. M. wniósł o stwierdzenie nabycia spadku po M. M. zmarłej 10 lutego 2020 r. w S. Wskazał, iż zmarła pozostawiła napisany w dniu 10 grudnia 2006 r. własnoręcznie testament, w trzech identycznych egzemplarzach, po jednym dla każdego z trójki jej dzieci. Jako spadkobierców zmarła powołała: syna A. M., syna M. M. i córkę M. S..

Wnioskodawca wskazał ponadto, że M. M. zmarł [...] 2015 r., w K., a spadek po nim nabyła córka P. M.-N. oraz żona E. G.-M.. Na okoliczność tą dołączył odpis skrócony aktu zgonu M. M. (k. 13 akt sprawy) oraz akt poświadczenia dziedziczenia po zmarłym M. M. sporządzony 21 lipca 2015 r. za numerem rep. A nr [...] (M. C. – notariusz w K.) zarejestrowany w Rejestrze APD (obecnie Rejestr Spadkowy PL) prowadzonym przez KRN za numerem [...] (k. 14 akt sprawy).

Na rozprawie w dniu 12 listopada 2020 r. uczestnik A. M. złożył zapewnienie spadkowe, w którym wskazał, iż spadkodawczyni M. M. zmarła [...] 2020 r. i do spadku testamentem holograficznym sporządzonym dnia 10 grudnia 2006 r. w R. (k. 7 akt sprawy) powołała: syna A. M., córkę M. S. oraz syna M. M., który z kolei zmarł [...] 2015 r. Tożsame zapewnienie spadkowe złożyła także uczestniczka postępowania M. S..

Postanowieniem z 12 listopada 2020 r., I Ns [...], Sąd Rejonowy w N. stwierdził, że spadek po M. T. M., córce J. i L., zmarłej [...] 2020 r., w S., ostatnio zamieszkałej w R., na podstawie testamentu własnoręcznego z dnia 10 grudnia 2006 r. nabyły dzieci: A. M., M. S. i M. M. – każde po 1/3 części. Od powyższego rozstrzygnięcia nie wniesiono żadnych środków zaskarżenia.

Postanowieniem z 30 grudnia 2020 r. Sąd Rejonowy w N. oddalił wniosek E. G.-M. o sprostowanie postanowienia z 12 listopada 2020 r. w taki sposób, aby udział spadkowy M. M. przypadł jego córce P. M.-N..

W uzasadnieniu skargi nadzwyczajnej Prokurator Generalny rozwinął przedstawione zarzuty. Wskazał m.in., że analiza akt sprawy i wydanego w niej rozstrzygnięcia świadczy o tym, że wystąpienie ze skargą nadzwyczajną jest zasadne. Orzeczenie Sądu Rejonowego w N. z 12 listopada 2020 r., I Ns [...], zarówno naruszyło zasady i prawa człowieka i obywatela określone w Konstytucji RP, jak również w sposób rażący naruszyło prawo przez błędną jego wykładnię lub niewłaściwe zastosowanie. Opisane treścią skargi uchybienie doprowadziło do wydania orzeczenia z naruszeniem art. 670 § 1 k.p.c. w zw. z art. 233 § 1 k.p.c. i art. 927 § 1 k.c. Doszło zatem do naruszenia przepisów procedury cywilnej, a w konsekwencji do naruszenia prawa materialnego. Sąd *meriti* nie mógł uznać M. M. za spadkobiercę wobec bezwzględного charakteru przepisu art. 927 § 1 k.c. Skutkiem tego uchybienia było nieprawidłowe ustalenie kręgu spadkobierców. Suma uchybień powoduje, że uchylenie zaskarżonego postanowienia jest konieczne dla zapewnienia zgodności z zasadą demokratycznego państwa prawnego urzeczywistniającego zasady sprawiedliwości społecznej.

Sąd Najwyższy zważył, co następuje:

Skarga nadzwyczajna zasługuje na uwzględnienie, albowiem postanowienie Sądu Rejonowego w N. z 12 listopada 2020 r., I Ns [...], nie odpowiada prawu.

Zgodnie z art. 89 § 1 ustawy o SN, jeżeli jest to konieczne dla zapewnienia zgodności z zasadą demokratycznego państwa prawnego urzeczywistniającego zasady sprawiedliwości społecznej, od prawomocnego orzeczenia sądu powszechnego lub sądu wojkowego kończącego postępowanie w sprawie może być wniesiona skarga nadzwyczajna, o ile:

- 1) orzeczenie narusza zasady lub wolności i prawa człowieka i obywatela określone w Konstytucji lub
- 2) orzeczenie w sposób rażący narusza prawo przez błędną jego wykładnię lub niewłaściwe zastosowanie, lub

3) zachodzi oczywista sprzeczność istotnych ustaleń sądu z treścią zebranego w sprawie materiału dowodowego

- a orzeczenie nie może być uchylone lub zmienione w trybie innych nadzwyczajnych środków zaskarżenia.

Skarga nadzwyczajna jest instrumentem szeroko rozumianego wymiaru sprawiedliwości w znaczeniu określonym w art. 175 ust. 1 Konstytucji RP. Jej celem jest wyeliminowanie z obrotu wadliwych, a jednocześnie naruszających zasady sprawiedliwości społecznej, orzeczeń sądowych, które dotyczą konkretnych, zindywidualizowanych podmiotów (zob. postanowienie Sądu Najwyższego z 3 kwietnia 2019 r., I NSNk 2/19; wyrok Sądu Najwyższego z: 9 grudnia 2020 r., I NSNu 1/20; 13 stycznia 2021 r., I NSNk 3/19). Rolą kontroli nadzwyczajnej nie jest jednak eliminowanie wszystkich wadliwych orzeczeń. Wyjątkowość orzekania w ramach tej instytucji powinna dotyczyć tylko tych z nich, które nie dadzą się pogodzić z podstawowymi zasadami demokratycznego państwa prawnego, będąc *prima facie* orzeczeniami w sposób elementarny niesprawiedliwymi (por. wyrok Sądu Najwyższego z 15 grudnia 2021 r., I NSNc 146/21).

W piśmiennictwie zauważa się, że z formalnego punktu widzenia skarga nadzwyczajna należy do nadzwyczajnych środków zaskarżenia o złożonym charakterze (T. Ereciński, K. Weitz, Skarga nadzwyczajna w sprawach cywilnych, Przegląd Sądowy 2019 r., Nr 2, s. 8). Formalnoprawna analiza skargi nadzwyczajnej wniesionej w niniejszej sprawie prowadzi do wniosku, że skarga jest dopuszczalna, co otwiera możliwość jej merytorycznego rozpoznania.

Zdaniem Sądu Najwyższego w niniejszej sprawie, gdzie naruszenie prawa ma charakter oczywisty, uwzględnienie skargi nadzwyczajnej jest bezwzględnie konieczne, zaś sama sprawa stanowi modelowy przykład właściwego zastosowania skargi nadzwyczajnej, wyraźnie ukazując zasadność umiejscowienia tego środka w systemie prawa krajowego. Wydane wadliwe postanowienie nie może być w praktyce wykonane przez spadkobierców, co sprawia także, że niemożliwe są jakiegokolwiek dalsze czynności prawne odnoszące się do masy spadkowej pozostałej po M. T. M.. Spadkobiercy pozostają wskutek wydania tego postanowienia w swoistym klinczu prawnym. Z jednej strony, nie mogą uzyskać innego postanowienia spadkowego, ani aktu poświadczenia dziedziczenia – sprawa

ma bowiem charakter *res iudicata*. Z drugiej strony, z uwagi na wadliwość postanowienia, nie mogą na jego podstawie dokonać działu spadku, ani masą spadkową skutecznie rozrządzić. Uchylenie postanowienia w efekcie uwzględnienia skargi nadzwyczajnej jest jedyną metodą zapewnienia zgodności z zasadą demokratycznego państwa prawnego urzeczywistniającego zasady sprawiedliwości społecznej.

W niniejszej sprawie brak przy tym podstaw do uchylenia orzeczenia lub jego zmiany w trybie innych nadzwyczajnych środków zaskarżenia ze względu na upływ terminów do ich wniesienia. Niemożność zastosowania art. 679 § 1 zdanie drugie k.p.c. wynika z przesłanek zastosowania tego przepisu – nie służy on bowiem naprawieniu błędów sądu, ani stron w postępowaniu spadkowym. Przepis ten można zastosować jedynie opierając żądanie zmiany postanowienia spadkowego na podstawie, której uczestnik nie mógł powołać w postępowaniu. Tymczasem w analizowanym postępowaniu podstawy te były wyraźnie powołane w toku postępowania, zostały jednak zignorowane przez Sąd wskutek pominięcia dowodów w sprawie. Wbrew obowiązкови wynikającemu z art. 233 § 1 k.p.c. w zw. z art. 13 § 2 k.p.c. Sąd Rejonowy pominął dowody zgromadzone w aktach sprawy w postaci: wydanego przez Urząd Stanu Cywilnego odpisu skróconego aktu zgonu (k. 13 akt sprawy) oraz aktu poświadczenia dziedziczenia (k. 14 akt sprawy), z których wynika, że M. M. nie dożył chwili otwarcia spadku po M. M. zmarłej [...] 2020 r., albowiem zmarł on w dniu 7 lipca 2015 r. Konieczność zmiany postanowienia o stwierdzeniu nabycia spadku po M. T. M. wynika z naruszenia przez Sąd Rejonowy art. 670 k.p.c., natomiast wystąpienie z wnioskiem o jego uchylenie lub zmianę w trybie art. 679 k.p.c. nie jest możliwe. Tym samym, pomimo iż zaskarżone postanowienie Sądu Rejonowego w N. jest prawomocne, zasadne jest jego uchylenie w efekcie uwzględnienia skargi nadzwyczajnej z uwagi na wypełnienie przesłanek wskazanych w art. 89 ustawy o SN.

Orzeczenie Sądu Rejonowego w N. z 12 listopada 2020 r., I Ns [...], naruszyło zasady i prawa człowieka i obywatela określone w Konstytucji RP odnoszące się do dziedziczenia i własności, jak również w sposób rażący naruszyło prawo przez błędną jego wykładnię lub niewłaściwe zastosowanie. W sprawie doszło do naruszenia przepisów procedury cywilnej, a w konsekwencji naruszenia

prawa materialnego (uznania osoby zmarłej przed spadkodawcą za spadkobiercę, a więc mylnego określenia kręgu spadkobierców).

W przedmiotowej sprawie Sąd Rejonowy w N. procedował w sposób niewłaściwy, wydając rozstrzygnięcie bez wszechstronnego rozważenia zebranego w sprawie materiału dowodowego, a zwłaszcza poprzez pominięcie: dowodu z odpisu skróconego aktu zgonu M. M., co skutkowało błędnym ustaleniem kręgu spadkobierców. Sąd Najwyższy zgadza się ze składającym skargę nadzwyczajną, iż w ten sposób w realiach sprawy naruszono zasadę ochrony zaufania obywateli do państwa (organów wymiaru sprawiedliwości) odnoszącą się do całego procesu stosowania prawa, jak również prawo uczestnika postępowania do rzetelnej procedury sądowej.

Nie dochowując należytej staranności w toku oceny dowodów (pomijając dowody kluczowe dla sprawy przedłożone przez wnioskodawcę – na podstawie których możliwe było prawidłowe zastosowanie prawa materialnego i ustalenie kręgu spadkobierców w sprawie), Sąd uchybił prawidłowej realizacji zasady sprawiedliwości proceduralnej. Badanie z urzędu, o którym mowa w art. 670 k.p.c., zostało przeprowadzone w sposób wadliwy co doprowadziło do rażącego naruszenia przepisów art. 927 § 1 k.c.

Sąd Najwyższy zgadza się ze skarżącym, iż przedmiotowe orzeczenie może przy tym w sposób bezpośredni naruszać konstytucyjnie gwarantowane prawa do własności i dziedziczenia (wyrażone w art. 64 ust. 1 i 2 oraz art. 21 ust. 1 Konstytucji RP). Sąd Najwyższy zgadza się także ze skarżącym, iż w sprawie niniejszej mamy do czynienia z naruszeniem prawa materialnego lub procesowego w stopniu rażącym – treść bowiem orzeczenia pozostaje w wyraźnej sprzeczności z zasadniczymi i niepodlegającymi odmiennej wykładni przepisami. Przede wszystkim z art. 927 § 1 k.c. wynika, iż po danym spadkodawcy może być spadkobiercą jedynie osoba fizyczna, która żyła w chwili otwarcia spadku. Spadkobierca musi więc – co do zasady – urodzić się przed śmiercią spadkodawcy i go przeżyć. W niniejszej sprawie Sąd wskazał jako spadkobiercę osobę, co prawda ujętą w testamencie, jednak nieżyjącą już w chwili otwarcia spadku. Treść postanowienia w sposób rażący narusza tym samym dyspozycję art. 927 § 1

k.c. Bezwzględny charakter tego przepisu wyklucza możliwość uznania przez Sąd M. M. za spadkobiercę M.T. M..

W postępowaniu Sąd uchybił w stopniu rażącym swoim obowiązkom ustalenia z urzędu kręgu spadkobierców zgodnie z art. 670 k.p.c. (co miało wpływ na wadliwe ustalenia, o których mowa w art. 677 k.p.c.). Sąd co prawda prawidłowo ustalił, że nie zaistniały podstawy do uznania, że oświadczenie woli spadkodawczyni dotknięte było jakąkolwiek wadą skutkującą nieważnością sporządzonego testamentu. W postępowaniu nie ujawniono jakichkolwiek okoliczności uzasadniających wadliwość rzeczowego rozporządzenia, w szczególności wątpliwości takich nie nasuwało zapewnienie spadkowe, ani oświadczenia stron. Nikt ze spadkobierców nie składał oświadczenia w przedmiocie spadku, nie zrzekł się dziedziczenia po zmarłej i nie został uznany za niegodnego dziedziczenia po zmarłej. Natomiast istotna wadliwość postępowania wiązała się z niedokonaniem wszechstronnego rozważenia zebranego materiału dowodowego, o którym mowa w art. 233 § 1 k.p.c. w zw. z art. 13 § 2 k.p.c. Działanie Sądu z rażącym naruszeniem prawa procesowego – art. 670 k.p.c., w rezultacie wiodło do wadliwego ustalenia kręgu spadkobierców – art. 677 § 1 k.p.c., art. 927 § 1 k.c.

Reasumując Sąd Najwyższy stwierdza, że zaskarżone postanowienie zostało wydane z rażącym naruszeniem art. 670 § 1 k.p.c. w zw. z art. 233 § 1 k.p.c. w zw. z art. 13 § 2 k.p.c. oraz art. 927 § 1 k.c. Doszło do naruszenia przepisów procedury cywilnej, a w konsekwencji naruszenia prawa materialnego. Biorąc pod uwagę powyższe, zdaniem Sądu Najwyższego, konieczne jest wyeliminowanie z obrotu prawnego wadliwego orzeczenia poprzez uchylenie go w całości. Sąd Rejonowy w N., który ponownie pochylił się nad sprawą, powinien: dokonać oceny dowodów na podstawie wszechstronnego rozważenia zebranego w sprawie materiału, przeprowadzić prawidłową wykładnię testamentu spadkodawczyni zgodnie z art. 948 k.c., upewniając się przy tym co do woli utrzymania jego postanowień przez spadkodawczynię (w szczególności po śmierci syna wobec skutków wynikających z art. 965 k.c.) i co do zasadności zastosowania w tym kontekście przepisów art. 965 k.c., a następnie finalnie ustalić krąg spadkobierców po zmarłej i przypadające im udziały w masie spadkowej, bacząc

przy tym, aby do udziału w postępowaniu wezwać oprócz wnioskodawcy osoby mogące wchodzić w rachubę jako spadkobiercy ustawowi i testamentowi, zgodnie z art. 669 k.p.c.

Mając powyższe na uwadze, Sąd Najwyższy, na podstawie art. 91 § 1 ustawy o SN, uchylił w całości postanowienie Sądu Rejonowego w N. z 12 listopada 2020 r., I Ns [...], przekazując sprawę temu Sądowi do ponownego rozstrzygnięcia. O wzajemnym zniesieniu kosztów postępowania wywołanego wniesioną skargą nadzwyczajną Sąd Najwyższy orzekł na podstawie art. 398¹⁸ k.p.c. w zw. z art. 95 pkt 1 ustawy o SN.

a.s.